

Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ ΟΠΩΣ ΤΗΝ ΕΙΔΑΝ ΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΑΙ¹

¹ Ανδρέας Γκρασσέ ντε Σαιν Σωβαίρ από τοῦ 1782 ἐγρημάτισεν ἐπὶ δέκα πέντε περίπου ἔτη πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἴονιους νήσους, παραμείνας τὸ πλεῖστον εἰς Κέρκυραν καὶ Ζάκυνθον. Κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσῃ ἐκεῖ τὴν κατάστασιν ὡς καὶ τὴν ψυχολογίαν τῶν κατοίκων. Πόρισμα τῶν ἐρευνῶν του τούτων εἶνε τρίτομον σπουδαιότατον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ταξείδιον ἱστορικόν, φιλογικόν καὶ περιγραφικόν εἰς τὰς τέως Βενετικὰς νήσους καὶ κτήσεις εἰς τὴν Ἀνατολήν». Διὰ τὴν Ζάκυνθον ἀφιερώνει περὶ τὰς διακοσίας σελίδας, εἰς τὰς ὁποίας πλὴν τῆς ἱστορίας τῆς, ἀφηγεῖται τὰ τοῦ ἐμπορίου, τῆς φύσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ζωῆς.²

² Ἐνα ἔτος πρὸ τῆς ἀφίξεώς του συνέβη ἓνα ἐπεισόδιον πειρατείας εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Κερίου ἐν Ζακύνθῳ, τὸ ὁποῖον ἀφηγεῖται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ.

³ Ὁ λιμὴν αὐτός, γράφει, ἐχρησίμευε συχνὰ ὡς καταφύ-

¹ Τὸ πρῶτον μέρος ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» τοῦ 1930.

² André Grasset De Saint Sauveur: Voyage historique, littéraire et pittoresque dans les îles et possessions ci-devant Vénitiennes du Levant. Paris, an VIII, Τόμοι 3.

γιον τῶν πολυαριθμῶν κουρσάρων, οἱ ὅποιοι ἐκεῖ ἀνέμενον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τὰ ὅποια διήρχοντο ἢ προσήγγιζον εἰς τὸν λιμένα. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1781 τὸ ἀγγλικὸν πειρατικὸν πλοῖον *Mixtown*, ὑπὸ πλοίαρχον τὸν Τζῶρ, ἠχμαλώτισε τὸ γαλλικὸν ἐμπορικὸν πλοῖον «*Μαρία*» τοῦ πλοιάρχου Ρουντέν. Τὸ πλοῖον μετέφερεν ἐμπορεύματα εἰς τὴν Σμύρνην, ἐσταμάτησε δὲ εἰς τὴν Ζάκυνθον διὰ νὰ λάβῃ πληροφορίας δι' ἓν ἄλλο γαλλικὸν πλοῖον τὸ ὅποιον τὸ συνώδευε, ὀνομαζόμενον «*Σουλτάνα*». Ὁ ἄγγλος πειρατὴς τὸ συνέλαβε καὶ τὸ ὠδήγει εἰς Ζάκυνθον, ὅτε παρουσιάσθη ἡ φρεγάτα «*Σουλτάνα*» καὶ ἤρχισε τὴν καταδίωξιν τοῦ πειρατικοῦ. Ἄλλ' ὁ ἄγγλος εἶχεν ἤδη πάρῃ τὸ φορτίον τῆς «*Μαρίας*» καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν, μετέβη εἰς τὴν Μεθώνην καὶ ἐπώλησε τὸ ἐμπόρευμα, ἐνῶ ὁ Γάλλος πλοίαρχος ἠρκέσθη εἰς διπλωματικὴν διαμαρτυρίαν, ἡ ὅποια δὲν ἔτυχε κὰν ἀπαντήσεως.

*
* *

Κατὰ τὸ 1783 συνέβη ἓνα ἄλλο δραῖμα εἰς τὸ Κερί ὁμοίως, τὸ ὅποιον λεπτομερῶς ἀφηγεῖται ὁ συγγραφεύς.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1783 ἓν ἀγγλικὸν πλοῖον προσήγγισεν εἰς Κερί. Δύο ἡμέραι ἐπέρασαν χωρὶς νὰ προσεγγίσῃ καμμία βάρκα του εἰς τὴν ξηράν. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Μαραθωνησιοῦ, ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν νεκρικὴν σιγὴν ἡ ὅποια ἐβασίλευεν ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἐπῆρε μίαν βάρκαν καὶ μαζὺ μὲ δύο ἄλλους Ζακυνθίους ἐπῆγε εἰς τὸ μυστηριῶδες πλοῖον. Ἐπάνω εἰς τὸ κατὰστροφμα εἶδε τρεῖς ἄνδρας, ἓνα Σκλαβοῦνον Δαλματὸν, ἓνα Ἀλβανὸν καὶ ἓνα νέον Ἑλληνα ἀπὸ τοὺς Παξοῦς. Τοῦ εἶπον ὅτι κατὰ τὸ ταξεῖδι των συνήντησαν πειρατικὸν καὶ τὸ πλήρωμα φοβηθὲν ἐρρίφθη εἰς μίαν βάρκαν ἐγκαταλειφθὲν εἰς τὰ κύματα. Οἱ τρεῖς ἀπομείναντες ἐν τούτοις κατόρθωσαν νὰ διαφύγουν τὴν καταδίωξιν τοῦ πειρατικοῦ καὶ νὰ προσεγγίσουν εἰς τὸ Κερί. Ὁ Σκλαβοῦνος εἶπεν ὅτι ἦτο πιλότος τῆς ἀγγλικῆς γολέτας καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ὁ πλοίαρχός της ἀσθενῶν εἰς τὴν καμπίναν του, ὅπου εὗρισκοντο μαζὺ του

οἱ δύο υἱοὶ του καὶ ὁ ὑπηρέτης του, τοῦ εἶχεν ἀναθέσει νὰ ἀναζητήσῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον μίαν βάρκαν καὶ μερικοὺς ναύτας εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπομακρυνθέντων ἀπὸ τὸ πλοῖον.

Ὁ ἱερεὺς εὗρε κάπως περιέργον τὴν ἀφήγησιν τοῦ πιλότου. Ὑποπτευθεὶς κάποιον ἔγκλημα προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν Σκλαβοῦνον νὰ τοῦ δώσῃ ἓνα τὸν συντρόφων του μαζὺ του εἰς τὴν ξηρὰν διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὸ πλήρωμα τὸ ὁποῖον ἐπεθύμει. Ὁ Σκλαβοῦνος συγκατετέθη καὶ τοῦ ἔδωσε τὸν Ἄλβανόν, ὁ ὁποῖος ἐξῆλθεν εἰς τὴν ξηρὰν μὲ τὴν βάρκαν τοῦ ἱερέως. Μόλις ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ Κερί, ὁ παπᾶς μαζὺ μὲ προσδραμόντας χωρικοὺς συνέλαβον τὸν Ἄλβανόν καὶ δεμένον τὸν ᾠδήγησαν εἰς τὴν πόλιν. Ὑποβληθεὶς εἰς ἀνάκρισιν ἐξομολογήθη ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο πράγματι ἀγγλικόν, ὀνομαζόμενον «Μεγάλη Δούκισσα τῆς Τοσκάνας» καὶ εἶχε ἀναχωρήσει πρὸ εἰκοσαήμερου ἀπὸ τὴν Λιβόρνον διὰ Σμύρνην. Εἰς τὴν Λιβόρνον εἶχον ἐπιβιβασθῆ ὡς πλήρωμα ὁ Σκλαβοῦνος, ὁ Ἄλβανὸς καὶ ὁ Παξινός. Εἰς τὸ πλοῖον εὐρίσκοντο ἐπίσης ἡ σύζυγος τοῦ πλοιάρχου, εἷς ὑπασπιστὴς τοῦ ἀγγλοῦ στρατηγοῦ Ἑλλιοτ, δύο νέοι ἀγγλοὶ ναυτικοὶ δόκιμοι καὶ εἷς ἑβραῖος.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ταξειδίου ὁ Σκλαβοῦνος, ὀνομαζόμενος Ὅσεγκοβιτς, τοῦ εἶχεν ἀφηγηθῆ τὴν ζωὴν του καὶ τοῦ ἐξεμυστηρεῦθῃ ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐσκέπτετο νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Βενετούς, οἱ ὁποῖοι τὸν κατεδίωκον διότι εἶχε φονεύσει καὶ ληστεύσει πολλοὺς Τούρκους εἰς τὰ σύνορα τῆς Δαλματίας. Προσέθηκε δὲ ὅτι κατώρθωσε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰς φυλακὰς τοῦ Κάτταρο τὴν παραμονὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἀπαγχονισμοῦ του. Τοῦ ἐπρότεινε λοιπὸν νὰ συνεργασθῶν εἰς ἓν σατανικὸν σχέδιον: νὰ σφάξουν τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου, νὰ γίνουν κύριοι αὐτοῦ καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσουν εἰς Μάνην τῆς Πελοποννήσου ὅπου θὰ τὸ ἐξώπλιζον ὡς πειρατικόν. Ἀφοῦ συνεφώνησαν οἱ δύο εἴλκυσαν πρὸς τὸ μέρος των καὶ τὸν Παξινόν, ὁ ὁποῖος εἶχε δραπετεύσει ἐπίσης ἀπὸ τὴν νῆσον του διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν θανατικὴν ποινὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταδικασθῆ δι' ἀνθρωποκτονίαν.

Καὶ δὲν ἔβράδυναν νὰ θέσουν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σατανικὸν σχέδιόν των.

* * *

Ἐνα βράδου ἐπάνω εἰς τὸ κατάστρωμα εὗρισκοντο οἱ τρεῖς συνωμόται καὶ τρεῖς Ἄγγλοι, τοὺς ὁποίους δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ δολοφονήσουν. Τότε οἱ συνωμόται κατέρχονται εἰς τὸ σκάφος διὰ νὰ ἔξοντώσουν καὶ τοὺς λοιπούς. Μία ἀγρία σφαγὴ ἐπακολουθεῖ. Τέσσαρες πλῖπτουν νεκροὶ καὶ τρεῖς τραυματισμένοι. Οἱ λοιποὶ ναῦται ρίπτονται εἰς μίαν λέμβον διὰ νὰ σωθοῦν. Οἱ συνωμόται τοὺς πυροβολοῦν καὶ φονεύουν ἕνα ἀκόμη.

Ἐν τούτοις οἱ φυγάδες κατῶρθωσαν νὰ σωθοῦν εἰς ἕνα ἀκρωτήρι τῆς νήσου Κορσικῆς.

Ὁ Ὀσέγκοβιτς ἔρριψε τότε εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας, ὑπερέωσε κατόπιν τὴν σύζυγον τοῦ πλοιάρχου νὰ ἐνδυθῆ ἀνδρικὰ φορέματα καὶ τὴν ἀνέβασεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος μαζὺ μὲ τοὺς ἐναποληφθέντας ἀπὸ τὴν σφαγὴν δύο δοκίμους ναυτικούς καὶ τὸν ἔβραϊον. Καὶ τοὺς ἐχάρισε τὴν ζωὴν διὰ νὰ τοὺς μετεχειρισθῆ διὰ τὴν κυβέρνησιν τοῦ πλοίου.

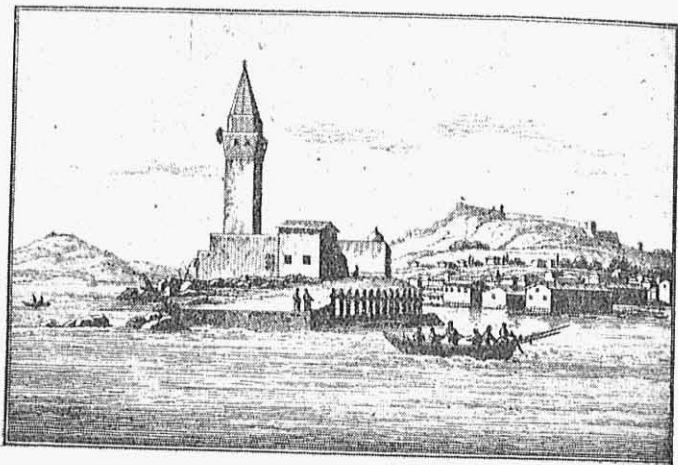
Ὁ Σκλαβοῦνος εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ σφοδρὸν ἔρωτα διὰ τὴν σύζυγον τοῦ πλοιάρχου. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἄλβανὸς ἐκυριεύθη ἀπὸ τὴν καλλονὴν τῆς γυναικός. Μῖσος μέγα ἐγεννήθη μεταξὺ τῶν δύο ἀντεραστῶν, οἱ ὁποῖοι ἀλληλοκατεσκοπεύοντο. Τὴν στιγμὴν λοιπὸν κατὰ τὴν ὁποίαν, ἕνα βράδου ὁ Σκλαβοῦνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν καμπίναν τῆς γυναικός μὲ κακοήθεις προθέσεις εὐρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν Ἄλβανόν, ὁ ὁποῖος ἠπέλιψε τὸν Σκλαβοῦνον μὲ πελωρίαν μάχαιραν. Τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ἔσωσε τὴν τιμὴν τῆς ἀτυχῆς χήρας, διότι κανεὶς ἐκ τῶν δύο δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ τὴν θίξῃ. Ἐτελείωσε δὲ τὴν κατάθεσιν του βεβαιώσας ὅτι ὁ Ὀσέγκοβιτς προσήγγισεν εἰς τὸ Κερί μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ πάρῃ μίαν βάρκαν καὶ μερικοὺς Ζακυνθίους ὡς πλήρωμα τοῦ πειρατικοῦ τοῦ πλοίου. Ὁ κακοῦργος εἶχε τοποθετήσῃ

εἰς τὸ μέσον τοῦ θαλάμου τοῦ πλοίου ἕνα βαρέλι πυρίτιδα, ἀποφασισμένος νὰ βάλῃ φωτιὰν ἐν ἧ περιπτώσει ἐγίνετο ἀπόπειρα συλλήψεώς του καὶ ἀνατινάξῃ εἰς τὸν ἀέρα τὸ πλοῖον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ.

Μετὰ τὴν ἐξομολόγησίν του ὁ Ἕλβανὸς σιδηροδέσμιος ἐνεκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν. Αἱ ἀρχαὶ τότε συνεσκέφθησαν πῶς θὰ κατορθώσουν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ἀτυχεῖς αἰχμαλώτους καὶ νὰ συλλάβουν τοὺς δύο ἄλλους κακούργους. Τὸ πρῶγμα δὲν ἦτο εὐκόλον κατόπιν τῆς ἀφηγησεως τῆς ἀπειλῆς τῆς ἀνατινάξεως εἰς τὸν ἀέρα.

Αἱ ἀρχαὶ, ἐν συννοήσει μὲ τὸν Ἕγγλον πρόξενον, κατέστρωσαν τότε ἐν θαυμασίον σχέδιον. Εἰς μίαν πελωρίαν βάρκαν ἐμπῆκαν πενήντα ἔνοπλοι, κρυβέντες εἰς τὸ βάθος αὐτῆς εἰς τρόπον νὰ μὴ φαίνωνται παρὰ μόνον ἕξ ἀπὸ αὐτούς, ὁ δὲ πρόξενος Φορέστης ἐπέβη ταυτοχρόνως ἄλλης βάρκας καὶ διηυθύνθη εἰς τὸ πλοῖον. Ἄνελθὼν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος συνωμίλησε μὲ τὸν Σκλαβοῦνον, ἐξήτασε τὰ χαρτιά του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐν τάξει καὶ τὸν ἐβεβαίωσε ὅτι ὁ Ἕλβανὸς ἦτο εἰς τὴν πόλιν καὶ διεσκέδαζε, καὶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐλάμβανε τοὺς ναύτας τοὺς ὁποίους ἐξήτει ὡς πλήρωμα. Ταυτοχρόνως τοῦ ἐπρότεινε νὰ ἀποβιβάσθῃ εἰς τὴν ξηρὰν διὰ νὰ κάμῃ ἕνα περίπατον. Ὁ Σκλαβοῦνος ἀπεποιήθη. Ὁ Ἕγγλος πρόξενος κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ ὅπως ἐπιτρέψῃ τοῦλάχιστον εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ πλοιάρχου, καὶ τοὺς δύο νεαροὺς Ἕγγλους δοκίμους νὰ κάμουν ἕνα περίπατον εἰς τὴν ξηρὰν. Καὶ ἔτσι κατώρθωσε νὰ σώσῃ τοὺς τρεῖς, τοῦ Ἑβραίου παραμεινάντος πλησίον τοῦ πειρατοῦ. Ὅταν ὁ πρόξενος ἀπεβιβάσθη πλέον εἰς τὴν ξηρὰν, τότε ἐπλησίασεν εἰς τὸ Ἕγγλικὸν πλοῖον ἡ ἄλλη βάρκα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον ἕξ ἄνδρες, ἀποτελοῦντες δὴθεν τὸ ἀναζητούμενον πλήρωμα. Ὁ Σκλαβοῦνος διὰ νὰ τοὺς δοκιμάσῃ τοὺς ἔβαλε νὰ κάμουν μερικὰς κινήσεις τῶν ἰσθῶν καὶ τῶν διαφόρων ἑξαρτημάτων. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Σκλαβοῦνος ἐπρόσεχεν εἰς τὴν ἐργασίαν μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἐλθόντας, δύο ἄλλοι τοῦ ἐπιτίθενται μὲ μαχαίρια καὶ τὸν πληγώνουν. Τότε ἀμέσως, εἰς δοθὲν παρὰγγεσμα, ἀναβαίνουν ἀπὸ τὴν

βάρκαν καὶ οἱ ἄλλοι κρυμένοι μέσα εἰς τὸ σκάφος της. Ὁ Οσέγκοβιτς καὶ ὁ σύντροφός του ἐδέθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὴν βάρκαν. Οἱ λοιποὶ Ζακύνθιοι ἔμειναν ἐπὶ τοῦ πλοίου διὰ νὰ τὸ φυλάττουν. Ἡ γυναῖκα τοῦ πλοιάρχου μόλις εὐρέθη ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὸ σπῆτι τοῦ ἄγγλου προξένου ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν ἀξιωματικὸν ὃ ὁποῖος ὠργάνωσε τὴν ἀποστολὴν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ μόλις τὸν εἶδε τοῦ ἔδωσε δύο

Ἡ Ζάκυνθος τὸ 1806, κατὰ τὸν περιηγητὴν καὶ ζωγράφον S. Pomardi.

ὥραια πιστόλια τὰ ὁποῖα, ὡς ἀφηγήθη, τὰ ἔφερε πάντοτε μαζί της μετὰ τὴν ἀπόφασιν ὅπως μετὰ τὸ ἕνα τινάξῃ τὰ μυαλά τοῦ ἀθλίου ὃ ὁποῖος θὰ ἀπελειράτο νὰ τὴν ἀτιμάσῃ καὶ μετὰ τὸ ἄλλο αὐτοκτονήσῃ.

* * *

Αἱ ἀρχαὶ ἐπετάχουν τὴν δίκην τῶν ἐγκληματιῶν. Ὁ Σαὶν Σωβαίρ ἀφηγεῖται ὅτι εἶδε τοὺς κακούργους εἰς τὴν φυλακὴν των. Ὁ Σκλαβοῦνος εἶχε τὸ ὠραιότερον κεφάλι τὸ

ὁποῖον εἶχε ποτὲ ἰδῆ εἰς τὴν ζωὴν του. Ἡ φωνὴ του ἦτο ἄρμονικὴ καὶ αἱ ἐκφράσεις του εἶχον μίαν ἐπίπλαστον ὄψιν ἐντιμότητος, δεικνύουσαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶχε κάποιαν ἀνατροφὴν. Παρὰ τοὺς πόνους τοὺς ὁποίους ὑπέφερεν ἀπὸ τὴν πληγὴν του, τὸ πρόσωπόν του ἦτο ψυχραῖμον καὶ ἀτάραχον. Ἐλεγεν εἰς τὸν πρόξενον τῆς Γαλλίας:

— Πρέπει νὰ πεθάνω. Τὸ ἀξίζω. Ἄλλ' ἂν ἐπρόκειτο νὰ ξαναρχίσω θὰ ἔκαμνα χωρὶς δισταγμὸ καὶ τὸ τελευταῖο μου ἔγκλημα πού εἶχα σχεδιάσῃ. Κτυπῶ μονάχα τὸ κεφάλι μου διὰ τὴν ἀνοησίαν πού ἔκαμα νὰ ἀφίσω τὸν Ἄλβανὸ νὰ βγῆ ἔξω.

Ἄφου εἶπε πολλὰ ἀκόμη διὰ τὴν δρᾶσιν του, ἐτελείωσε παρακαλῶν τὸν Γάλλον πρόξενον νὰ προσφέρῃ πολλοὺς χαιρετισμοὺς εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ πλοιάρχου, τῆς ὁποίας ἔξυμνησε τὴν καλλονὴν καὶ ἐντιμότητα μὲ θέρμην ὀρμητικωτάτου πάθους.

— Ὁ ἄγγελος αὐτός, εἶπε μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὰ δάκρυα, ἄς μὲ συγχωρήσῃ. Πειθαίνω εὐχαριστημένος.

Καὶ μοῦ ἐπανεῖλαβε τὴν παράκλησιν αὐτήν, λέγει ὁ συγγραφεὺς, μέχρις ὅτου ἐξηφανίσθην.

Ἐπειτα ἐπῆγε εἰς τὸν θάλαμον τοῦ Ἄλβανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔτρωγε καὶ ἔπινε εὐθυμότατος. Τοῦ ἀφηγήθη τὰ ταξίδια του εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλου καὶ τοῦ ἐξεμυστηρεύθη ὅτι καταδικασθεὶς ἐπανειλημένως διέφυγε ἕως τότε τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν.

Ὁ Παξινὸς ἀπεναντίας προσηύχετο εἰς ὅλους τοὺς ἁγίους διὰ νὰ τὸν σώσουν.

Δέκα πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν σύλληψίν των οἱ κακοῦργοι ἐτουφεκίσθισαν. Αἱ κεφαλαὶ των ἔκαρφώθησαν εἰς πασσάλους καὶ ἐξετέθησαν εἰς τὴν παραλίαν πρὸς παραδειγματισμόν.

Ἡ ἐκτέλεσις των συνεκέντρωσεν ἀναρίθμητον πλῆθος περιέργων, τὸ ὁποῖον παρετήρησεν ὅτι ὁ Ὄσεγκοβιτς ἐπέζησεν ἔν τέταρτον μετὰ τὸν τουφεκισμόν. Οἱ παπᾶδες μάλιστα διεβεβαίωσαν ὅτι εἶχε συμφωνίαν μὲ τὸν διάβολον καὶ ὅτι δὲν θὰ ἀπέθνησκεν ἂν τὰ ὄπλα τοῦ Ἁγίου Μάρκου

δὲν ἦσαν εὐλογημένα! Τὴν φήμην περὶ συμφωνίας τοῦ Σκλαβούνου μὲ τὸν Διάβολον ἐνίσχυσε καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐνῶ τὰ κεφάλια τῶν δύο ἄλλων κακούργων, μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν εἶχον τελείως ἀποστεωθῆ, κατὰ σύμπτωσιν τὸ κεφάλι τοῦ Ὀσέγκοβιτς διετήρει ἀκόμη τὰς σάρκας, τὰ γένηια, καὶ τὰ μαλλιά. Καὶ ὁ προληπτικὸς ὄχλος τῆς νήσου ἐβεβαίωνεν ὅτι κάθε νύκτα παρουσιάζετο ἐκεῖ τὸ φάσμα τοῦ Σκλαβούνου.

Μετὰ ἓνα μῆνα ἐλήφθησαν εἰδήσεις περὶ τοῦ πλοιάρχου, ὁ ὁποῖος ἀργότερα παρέλαβε τὴν σύζυγόν του καὶ τὸ πλοῖον του. Τὸ θαλάσσιον τοῦτο δρᾶμα γνωσθὲν εἰς τὴν Λίβορνον ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν καὶ ἀπετέλεσε τὸ θέμα διαφόρων ποιημάτων καὶ μιᾶς ἀκόμη τραγωδίας, ἡ ὁποία παρεστάθη μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας εἰς τὸ ἐκεῖ θέατρον, κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Σαὶν Σωβαίρ.

Κατὰ τὸ 1789 οἱ κουρσάροι, ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν, καὶ μὲ πληρώματα σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ Βενετοῦς νησιώτας, ἔκαμαν καταφύγιον τῶν τὸν λιμένα τοῦ Κεριοῦ. Ἐκεῖ ἐπώλουν τὰ λάφυρά των. Συνέλαβον μάλιστα καὶ ἓν τουρκικὸν πλοῖον τοῦ ὁποίου τὸ πλήρωμα ἔσφαξαν. Εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τοὺς ἐβοήθησαν καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Κεριοῦ, οἱ ὁποῖοι κατήλθον ὁμαδικῶς εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἤγνωσαν τὸ πῦρ τῶν μὲ τὸ πῦρ τῶν κουρσάρων. Ἡ Βενετικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνεχθῆ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅλας αὐτὰς τὰς κακουργίας, ἐφοβήθη μήπως περιπλακῆ μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐγείρῃ εἰς τὸ Κερί μικρὸν φρουρίον, τοῦ ὁποίου τὸ κανόνι θὰ ἐχρησίμευεν ὅπως προστατεύῃ καὶ ἐμποδίσῃ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν λιμένα. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐγκατελήφθη καὶ ἐστάλη μόνον μία γαλέρα ὅπως παραμένῃ καὶ φρουρῇ ἐκεῖ.

*
* *

Κατόπιν ὁμιλεῖ περὶ σεισμῶν οἱ ὁποῖοι κατέστρεφον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν νήσον. Ἡ 11 Ἰουλίου 1767, γράφει, εἶνε ἀλησμόνητος χρονολογία διὰ τοὺς Ζακυνθίους. Ἐπὶ ἓνα μῆνα προηγουμένως ἐγίνοντο συνεχεῖς μικραὶ σεισμικαὶ

δονήσεις. Ὁ σεισμὸς τῆς 11 Ἰουλίου ἦτο ἰσχυρότατος κυματοειδής. Δύο δὲ μῆνας κατόπιν ἐξηκολούθησαν σεισμοὶ συνεχεῖς μικρότεροι. Πλὴν τῶν καταστροφῶν εἰς τὰς οἰκίας, ὁ σεισμὸς οὗτος προεκάλεσε καὶ ἓνα εἶδος ἐπιδημίας, ἣ ὁποία διήρκεσεν εὐτυχῶς ὀλίγον.

Κατόπιν ἀφηγεῖται ἄλλον μέγαν σεισμόν, τοῦ ὁποίου παρεῖστη αὐτόπτης μάρτυς, τὴν 2 Νοεμβρίου 1790, τὴν ἐννάτην ἑσπερινὴν ὥραν. Ἦτο μία θερμοτάτη νύκτα, ὃ ἤρ᾽ πνιγηρότατος, ἣ ἀτμόσφαιρα φορτωμένη βαρυτάτους ἀτμούς. Ὁ σεισμὸς ἦτο κάθετος κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ εἶχε κραδασμοὺς ζωηρούς. Διήρκεσεν ἀρκετὰ λεπτά. Δὲν ἦτο ὅμως ἐξ ἴσου ἰσχυρὸς καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Ὅλον τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου δὲν ὑπέστη βλάβην, ἀλλ' ὅλαι αἱ κατοικίαι αἱ κτισμέναι εἰς ὑψώματα πρὸς ἀνατολάς, καὶ ἰδίως τὸ φρούριον ἀνετράπησαν ἐκ θεμελίων. Ἐξ χωρία κείμενα εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὄρεων κατεστράφησαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Οὐδεμία οἰκία τῆς πόλεως ἔμεινε χωρὶς σημαντικὴν βλάβην. Πολυάριθμοι μάλιστα κατέρρευσαν. Καὶ τὸ περιεργον εἶνε ὅτι ἐνῶ πλεῖσται οἰκίαι ἐκ δύο πατωμάτων ἔμειναν ἀθικτοί, ἀλλαι ἐξ ἑνὸς πατώματος κατέρρευσαν. Εἰς πλεῖστα μέρη, κατὰ τὴν παραλίαν, ἠνοιχθὴ τὸ ἔδαφος. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἠκούετο εἰς διάφορα μέρη, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὴν πόλιν, ὁσμὴ θείου. Εἴκοσι περίπου πρόσωπα ἐφρονεύθησαν καὶ τριάκοντα ἐτραυματίσθησαν. Ἀλλὰ πλὴν τῶν θυμάτων τούτων πολλοὶ ἀσθενεῖς ἀπέθανον ἐκ φόβου. Ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν παρουσίαζεν ἡ Ζάκυνθος ἦτο φρικώδης. Σωρὸς οἰκιῶν ἐγκαταλελειμένων. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά τρέχοντα εἰς τοὺς δρόμους, μὲ τὴν φρικτὴν ζωγραφισμένην ἐπὶ τοῦ προσώπου των, συνωθοῦντο γύρω ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου λιτανευομένην ἐν πομπῇ. Αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν γεμᾶται ἀπὸ πιστοῦς, τοὺς ὁποίους ἡ πρὸς τὸ θεῖον πίστις ἐτύφλωνεν, ὥστε νὰ μὴ ἀντιλαμβάνονται τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον διέτρεχον παραμένοντες μέσα εἰς ἐτοιμορρόπους ἐκκλησίας.

Ὁ σεισμὸς ἦτο ἰσχυρότερος εἰς τὴν περιοχὴν τῶν φρεάτων τῆς πίσης, ἣ ὁποία ἔβραζε. Τὰ γύρω χωρία κατεστράφησαν. Αἱ δονήσεις ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἕξ ἀκόμη ἑβδομάδας. Ὁ

πρόξενος τῆς Γαλλίας ἠγαγκάσθη νὰ παραμείνη ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὸ ὁποῖον ἐβλάβη σημαντικῶς καὶ τὰ πλεῖστα ἐπιπλά του κατεστράφησαν.

Ὁ σεισμός αὐτὸς ἦλθεν ὅπως συμπληρώσῃ τὴν οικονομικὴν καταστροφὴν τῆς νήσου, διότι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀκριβῶς ὅλα τὰ προϊόντα κατεστράφησαν ἀπὸ τὰς συνεχεῖς βροχάς. Καὶ μετὰ δυσκολίας κατώρθωναν νὰ προμηθεύωνται τὰ τρόφιμα τῶν ὁποίων ἐστεροῦντο οἱ Ζακύνθιοι ἀπὸ τὴν ἀπέναντι Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἐμάστιζεν ἡ πανώλης.

*
* *

Κατὰ τὸ 1711 μία τρομακτικὴ θύελλα κατέστρεψε τὰ πλεῖστα ἐλαιόδενδρα. Οἱ κάτοικοι τότε διὰ νὰ τὰ σώσουν κατέφυγον εἰς τὸ ἀκόλουθον εὐφυῆς μέσον. Ἐκοψαν τοὺς ἀπομεινάντας κορμούς εἰς ὕψος τεσσάρων περιήπου ποδῶν καὶ τοὺς ξαναφύτεψαν προσέχοντες νὰ τοὺς σκεπάσουν ἐξ ὀλοκλήρου μὲ χῶμα. Μετ' ὀλίγον καιρὸν οἱ κορμοὶ οὗτοι ἀπέκτησαν φύλλα καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν παρήγαγον καὶ καρπὸν.

Οἱ ἐλαιοπυρῆνες, ἐλλεῖπει τότε σχετικῶν μηχανημάτων, ἐχρησιμοποιοῦντο μόνον ὡς καύσιμος ὕλη, ἀναπληροῦντες τὰ ξύλα, τῶν ὁποίων ἐστερεῖτο ἡ νῆσος.

Κυνῆγι καὶ ψάρεμμα ἦσαν ἐλάχιστα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Διὰ τοῦτο οἱ ψαράδες τῆς Ζακύνθου ἐπήγαιναν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Ἄρτας διὰ νὰ ψαρεύσουν. Τὰ ψάρια δὲ αὐτὰ τὰ ἐπάσιωναν καὶ τὰ μετέφερον πρὸς πώλησιν.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ἄγαλα ἠσχολοῦντο εἰς ἓν πρωτότυπον εἶδος ἀλιείας, ὅπως ἀφηγεῖται ὁ συγγραφεύς. Τὸ χωρίον ἀπέχει δύο μίλια ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ φθάνει κανεὶς ἐκεῖ κάτω διὰ μέσου κρημνῶν. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι εἶνε τολμηροί. Δένονται μὲ ἓνα σχοινί, τὸ ὁποῖον σκαλώνουν εἰς ἓνα κορμὸν δένδρου καὶ κατεβαίνουν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκεῖ ὑπάρχουν πολλὰ σπήλαια εἰς τοὺς βράχους, ὅπου διαμένουν αἱ φῶκαι. Χώνονται λοιπὸν ἕως τὸν λαιμὸν εἰς τὸ

νερό και εισδύουν εἰς τὰ σπήλαια κρατοῦντες μὲ τὸ ἓνα χέρι τὸ σχοινί και μὲ τὸ ἄλλο ἓνα μεγάλο μαχαίρι. Πρέπει δὲ νὰ εἶνε ἐπιδέξιοι και κτυπήσουν τὴν φώκην εἰς τὸ κεφάλι, διότι ὅπουδῆποτε ἄλλοῦ και ἂν πληγωθῇ τὸ ἀμφίβιον δὲν ἀποθνήσκει, ἀλλὰ φεύγει εἰς τὴν θάλασσαν. Ὄταν τὴν σκοτώσῃ ὁ χωρικός, τὴν γδέρνει και πέρνει τὸ δέρμα και τὸ λῖπος της. Τὸ δέρμα αὐτὸ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατασκευὴν ὑποδημάτων τῶν χωρικῶν. Τὸ λῖπος τὸ λυώνουν και τὸ χρησιμοποιοῦν ὡς ἔλαιον διὰ φωτισμόν. Τὸ φῶς του εἶνε καλλίτερον ἀπὸ τοῦ ἔλαιου, ἀλλὰ ἡ ὄσμή του εἶνε ἀνυπόφορος. Τὸ ψάρευμα-κυνῆγι αὐτὸ γίνεται κατὰ προτίμησιν τὴν ἀνοιξιν.

*
* *

Τῆς πόλεως ὑπέρεκειται ἓνας λόφος, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει κτισθῆ τὸ φρούριον. Ὁ δρόμος ὁ φέρων πρὸς αὐτὸ εἶνε ἀπότομος και μόνον πεζοὶ και ἵπποι γυμνασμένοι δύνανται νὰ ἀναβοῦν. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ φρουρίου ἦτο μία αἰρετὴ γέφυρα μὴ σηκωνομένη ὅμως ποτέ, φρουρουμένη ἀπὸ 4-5 στρατιώτας ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἑνὸς λοχίου και ἑνὸς δεκανέως, πολλάκις δὲ δὲν ὑπάρχουν οὔτε αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοί. Τὸ οἶκημα τῆς φρουρᾶς ἦτο ἓνα κλουβί, ὅπου οἱ φρουροὶ ἦσαν πολὺ εὐτυχεῖς ἂν ἠδύναντο νὰ εὔρουν καταφύγιον κατὰ τὴν βροχὴν. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ φρουρίου εἶνε ἓν χωρίον ὀνόμαζόμενον Μπόχαλι. Οἱ κάτοικοὶ του φημίζονται ὡς ἐκδικητικοὶ και αἰμοχαρεῖς. Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ φρούριον βλέπομεν πρῶτον μίαν πτωχικοῦ ἐξωτερικοῦ ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Ἀνερχόμεθα κατόπιν ἓνα στενότατον δρόμον, ἀπὸ τὸ ἓν πλευρὸν τοῦ ὁποίου ὑψοῦται τοῖχος ὑψηλὸς ἑνὸς μοναστηρίου ὀρθοδόξων καλογραιῶν, και ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶνε χαμηλαὶ οἰκίαι. Τέλος φθάνομεν εἰς ἓν εἶδος πλατείας. Δεξιὰ εἶνε αἱ φυλακαί, ἀριστερὰ ἡ κατοικία και τὰ γραφεῖα τοῦ καγκελαρίου και τῶν ἄλλων πολιτικῶν ὑπαλλήλων.

Εἰς τὸ βάθος τῆς πλατείας ἦτο τὸ μέγαρον τοῦ Προβλεπτοῦ, πενιχρὸν οἰκοδόμημα. Εἰσερχεται κανεὶς πρῶτον εἰς ἓνα προθάλαμον, ὅπου ἔμενον 30 περίπου στρατιῶται, ἀπο-

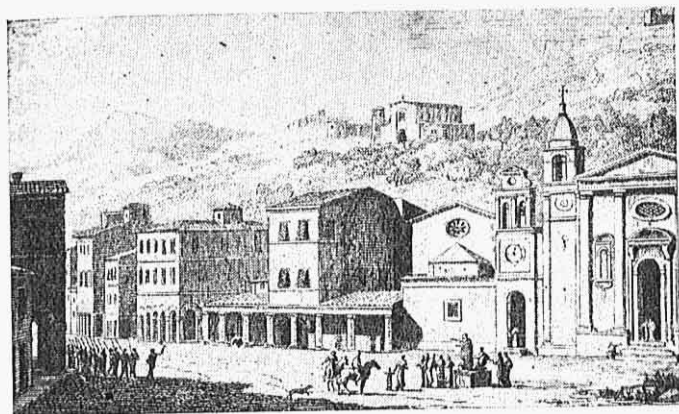
τελοῦντες τὴν φρουρὰν τοῦ Ἐξοχωτάτου. Κατόπιν ἦτο ἡ αἴθουσα ὅπου ὁ Προβλεπτής ἀπέδιδε δικαιοσύνην εἰς τοὺς πολίτας καὶ ὅπου ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τῶν εὐγενῶν τῆς νήσου, ὅταν ὁ κακὸς καιρὸς ἠμπόδιζε τὸν ἔξοχωτάτον νὰ κατέροχεται εἰς τὴν πόλιν. Εἰς τὸ μέσον τοῦ τοίχου ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς Θεμίδος. Ὁ γάλλος πρόξενος εὐρέθη ἐκεῖ μίαν ἡμέραν δίκης. Τὸν ἐπλησίασεν εἰς γνώρισμός του καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι ἕως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχε κάμη σαράντα περίπου δίκας, εἰς τὰς ὁποίας τὸ δίκαιον ἦτο μὲ τὸ μέρος του, ἀλλ' ἐν τούτοις εὗρεν ἄδικον. Καὶ σήμερα εἶπεν, ἔχω μίαν δίκην καὶ ἐνῶ ἔχω δίκην θὰ εὔρω ὠρισμένως ἄδικον.» Καὶ δὲν διεψεύσθη οὔτε τὴν φορὰν αὐτήν. Αὐτὸ ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποδείξῃ πόσον εἶχεν ἐκπέση ἡ δικαιοσύνη εἰς τὴν νήσον ἐπὶ Βενετοκρατίας.

Ἡ ἐπίπλωσις τῆς αἰθούσης ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓνα τραπέζι μὲ ἓνα σκέπασμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο ἓνα εὐαγγέλιον, τρεῖς καρέκλας, διὰ τὸν Προβλεπτήν καὶ τοὺς δύο συμβούλους καὶ ἓνα βῆμα κινητόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνέβαιναν ὁ ρήτωρ. Οἱ δικηγόροι εἶχον μαζύ των τοὺς γραμματεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐκράτουν τὴν δικογραφίαν καὶ τὰ νομικὰ συγγράμματα τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ ἐπικαλεσθῶν. Ὅταν δὲ ἐχρειάζετο ἡ ἀνάγνωσις ἀποσπάσματος τινὸς διέτασσαν τὸν γραμματέα καὶ τὸ ἐδιάβαζε.

Τὰ ἰδιαιτέρα δωμάτια τῆς κατοικίας τοῦ Προβλεπτοῦ ἦσαν ἀπλούστατα καὶ δὲν εἶχον τίποτε τὸ ἔξαιρετικὸν ὥστε νὰ ἀξίζουσαν περιγραφὴν.

Τὸ φρούριον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν ἀπλοῦν περίζωμα τείχων, βλαμμένων εἰς πλείστα μέρη. Τελειώνει δὲ πρὸς νότον μὲ μίαν ἡμισέληνον ὅπου ὑψοῦτο ἡ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον τοῦτο εἴκοσι περίπου κανόνια σιδηρᾶ, τὰ πλείστα εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ χωρὶς κιλλίβαντα. Ὁ συγγραφεὺς βεβαιώνει ὅτι εἶδε πολλάκις νὰ χρησιμοποιοῦν ἀντὶ τηλεβόλων μικρὰ πυρεκβολεῖα (boîtes) διὰ νὰ ἀπαντοῦν εἰς τὸν χαιρετισμὸν διὰ τῶν τηλεβόλων τῶν ξένων πολεμικῶν σκαφῶν. Τὸ φρούριον ἔχει ἀρκετὸν καὶ ὑγιεινὸν ὕδωρ ἀπὸ μίαν πηγὴν καλουμένην Naranzera, διότι

εύρσκεται πλησίον ἑνὸς πορτοκαλεῶνος, ἡ πηγὴ αὕτη προμηθεύει νερὸ καὶ εἰς μέγα μέρος τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς δι' ἡμιόνου τὸ καθιστοῦν ἀκριβόν. Ὑπάρχουν ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ πολλαὶ στέρναι. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑπάρχει μονὴ καλογήρων τοῦ καθολικοῦ τάγματος τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σαῖν Σωβαῖρ δὲν ὑπῆρχε παρὰ εἰς μόνον καλόγηρος εἰς αὐτήν, παχὺς καὶ ὑγιέ-

Ἡ Ζάκυνθος τὸ 1796, κατὰ τὸν περιηγητὴν ζωγράφον Castellani.

στατος, διότι ἔτρωγεν εἰσόδημα τὸ ὁποῖον ἦτο προωρισμένον διὰ 12 καλογήρους!

Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τοῦ φρουρίου, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φρουρᾶς, δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 4000-5000 κατοίκους. Τὰ μᾶλλον σημαντικὰ οἰκοδομήματα ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους εἶνε αἱ ἐκκλησίαι. Ἡ πρώτη, καθολικὴ, τοῦ Προφήτου Ἡλίας, ἦτο ἄλλοτε ἡ ἑφημερία. Αἱ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι ἦσαν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης στὴ Λαγκαδά, ἀνήκουσαν εἰς μοναστήριον καλογήρων, ἡ Παναγία ἡ Σπηλιώτισσα, ἡ Ἀναφωνήτρα καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος στὰ Γκρεμνά, καὶ ἐν

μικρὸν παρεκκλήσιον ἀφιερωμένον καὶ αὐτὸ εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλίαν.

*
* *

Ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς κατεβαίνει εἰς τὴν πόλιν καὶ περιγράφει τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν, «περιστοιχισμένην με σπητάκια πενιχροῦ ἐξωτερικοῦ. Δεξιὰ συναντᾶ τις ἓνα καφε-νεῖον τοῦ ὁποίου τὸ ἐξωτερικὸν προστατεύεται ἀπὸ τὴν θερ-μότητα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων μὲ μίαν κληματαριάν. Οἱ νέοι περνοῦν μέγα μέρος τῆς ἡμέρας των ἐκεῖ παίζοντες χαρτιά καὶ μπιλιάρδο. Κατόπιν ἔρχεται μικρὰ ὁρθόδοξος ἐκκλησία (ὁ Ἅγ. Παντελεήμων) καὶ μετ' αὐτὴν ἡ καθολικὴ μητρό-πολις τοῦ Ἁγίου Μάρκου, συγκοινωνοῦσα μὲ τὸ ἐπισκοπικὸν μέγαρον. Σχεδὸν ἀπέναντι ἦτο ἡ μεγάλη Καζέρμα, ὅπου ἠδύνατο νὰ διαμένουν τριάκοντα περίπου στρατιῶται. Ἦτο πενιχρὰ οἰκία μὲ ἓν πάτωμα, ἔχουσα πρὸ αὐτῆς μικρὸν περι-φραγμα ξύλινον, εἰς τὸ ὁποῖον δύο γέρικα κανόνια, ἐπάνω εἰς κιλίβαντας σαλισμένους, παρουσίαζον οἰκτρὰν εἰκόνα. Τὸ περίφραγμα αὐτὸ κατεσκευάσθη μὲ χρήματα τὰ ὁποῖα ἔδωσεν εἰς νησιώτης διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἀτιμωρησίαν ἑνὸς ἐγκλήματος του. Ἐσωτερικῶς ἡ Καζέρμα ἦτο εἰς τε-λείως οἰκτρὰν κατάστασιν. Ἀκόμη καὶ τὰ τζάμια της ἦσαν σπασμένα.

Δεξιὰ τῆς πλατείας ἦτο ἡ κατοικία τοῦ στρατιωτικοῦ Διοι-κητοῦ. Σχεδὸν παραπλεύρως ἦτο τὸ Ἐνεχειροδανιστήριον, ἀποτελούμενον ἀπὸ εὐρύχωρον αἴθουσαν μὲ γύρω ἀρμάρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφυλάσσοντο τὰ ἐνεχειριζόμενα ἀντικείμενα. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐκείνην αἴθουσαν συνήροχοτο ἐπίσης τὸ Συμ-βούλιον τῶν Εὐγενῶν, καθήμενον εἰς διπλῆν σειρὰν θρα-νίων. Τὸ βάθος, κάπως ὑψηλότερον, ἀπετέλει ἓν εἶδος ἐξέ-δρας, ὅπου ἐκάθηντο ὁ Προβλεπτής καὶ οἱ Σύμβουλοι. Κάτω ἀπὸ τὴν αἴθουσαν ἦτο μία ἀποθήκη ὅπου ἐτοποθε-τοῦντο ἡ γαλέτα ἡ προορισμένη διὰ τὴν φρουράν, καθὼς καὶ διὰ τὴν τροφοδοσίαν τῶν πολεμικῶν πλοίων τῆς Βενε-τίας τὰ ὁποῖα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσήγγιζον εἰς τὴν νῆσον.

Τὸ ἐνεχυροδανειστήριον εἶχεν ἰδρυθῆ τὸ 1670. Ἡ περιουσία του ἀνήρχετο εἰς 150 χιλιάδας λίβρας. Τὸ ἴδρυμα τοῦτο ἔσχε σημαντικὴν ἐπιτυχίαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ Μωρέως (1770) ἠνάγκασαν μέγα μέρος τῶν κατοίκων νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ζάκυνθον συναποκομίζοντες τὰ πολυτιμότερά των ἀντικείμενα διὰ νὰ ζητήσουν φιλόξενον ἄσυλον εἰς τὰς ἀδελφὰς Βενετικὰς νήσους. Τὸ ἐνεχυροδανειστήριον τοῦτο διηυθύνετο ἀπὸ τρεῖς διαχειριστὰς, διοριζομένους ἀπὸ τὸ Συμβούλιον τῶν Εὐγενῶν. Ἡ αἴθουσα αὕτη ἐχρησίμευεν ἐπίσης ὡς ἀποθήκη τῶν Ἀρχείων τῆς πόλεως.

Ὀλίγον μακρύτερα, εἰς τὴν ἀκρογιαλιάν, ἦτο ἐν οἰκοδόμημα ἐν εἴδει ναυπηγείου, διὰ τὴν κατασκευὴν λέμβων, πλοιαρίων καὶ μεγάλων ἐμπορικῶν οκαφῶν, χωρητικότητος μέχρι 250 τόννων.

Εἰς τὴν ἰδίαν ἐκσίνην θέσιν ἦτο τὸ Ὑγειονομεῖον. Πλησίον τούτου ἦτο τὸ τελωνεῖον, παληόσπητο. Εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα ἐκάθηντο οἱ ὑπάλληλοι καὶ εἰς τὸ κάτω οἱ 7-8 Σκλαβοῦνοι στρατιῶται οἱ ὅποιοι ἦσαν προωρισμένοι νὰ βοηθοῦν τοὺς τελωνιακοὺς, καὶ ἐμποδίζουσαν τὴν ἀποβίβασιν λαθρεμπορίου.

Ἐγγύτατα εὐρίσκετο ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κωδωνοστασίου του εἶχε τοποθετηθῆ ἓνα φανάρι χρησιμεῦον ὡς ὀδηγὸς τῶν πλοίων. Ἀλλὰ συχνότατα τὸ φανάρι δὲν ἠνάπτετο, διότι ὁ παπᾶς ἐπροτίμα νὰ ἰδιοποιεῖται τὸ λάδι τὸ ὁποῖον τοῦ ἐδίδετο διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ φανοῦ.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη δίδει τὸ ὄνομά της εἰς μίαν γειτονικὴν προκυμαίαν, ἡ ὁποία προχωροῦσα εἰς τὴν θάλασσαν, ἐσημάτιζε μικρὸν λιμένα διὰ τὰς γαλέρας καὶ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ὑπῆρχεν ἄλλο ἐν φρούριον, ὅπου κατῶκει ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς καὶ τοῦ ὁποίου τὰ κανόνια ἐπροστάτευον τὸ ἀγκυροβόλιον. Ἀλλ' ἐκρημνίσθη κατόπιν διαμαρτυριῶν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑπῆρχε μικρὰ πλατεῖα τετραγωνικὴ, ὅπου ἦτο τὸ Φόντεγο, ἀποθήκη σιτηρῶν. Ἦτο χαμηλὸν

οικοδόμημα, χωρισμένον εἰς δύο εὐρυχώρους αἰθούσας. Ἐκεῖ ἀποθημεύετο κατὰ τὴν συγκομιδὴν ποσότης σίτου διὰ τὰ χρησιμοποιοιθῆ εἰς ἔτη ἑλλείψεως σιτηρῶν.

Δρόμος λίαν στενὸς ὁδηγεῖ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν ἀγοράν.

Οἱ χωρικοὶ τοποθετοῦν ἐκεῖ τὰ λαγανικά καὶ ἄλλα εἶδη τῶν τὰ ὅποια φέρουν πρὸς πώλησιν. Ἐκεῖ εὐρίσκονται ἐπίσης πολλὰ καταστήματα ὅπου πωλοῦνται σαλαμικά, χαβιάρι, ρέγκαι, τυριά κτλ. Οἱ καταστηματαρχαὶ οὗτοι ἀποτελοῦν τὴν ἀδελφότητα τῶν τυροπωλῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς αὐτῆς ἢ ὅποια εἶνε στενοτάτη, εὐρίσκετο ἓν καφενεῖον, ὅπου δὲν ἦσαν δεκτοὶ παρὰ οἱ εὐγενεῖς τοῦ τόπου. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκλέξουν θέσιν ἀκαταλληλοτέραν, βρωμερωτέραν καὶ νοσηροτέραν ἀπὸ αὐτῆν. Ἐκεῖθεν εἰσέρχεται τις εἰς τὴν Πλατεῖαν Ρούγαν, ὅπου ὑπάρχουν οἰκίαι καλῶς κτισμέναι. Ἡ ὁδὸς αὕτη τελειώνει εἰς τὴν Ἄμμον, ὅπου ὑπάρχουν δύο ἐκκλησίαι, αἱ ὠραιότεραι καὶ πλουσιώτεραι ὄλων τῶν νήσων. Ἡ πρώτη, τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, στολιζέται μὲ εἰκόνας ζωγράφων ἐλθόντων ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, καὶ μὲ ἑλληνικὰ ξυλόγλυπτα. Χαρακτηριστικὴ εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς λιτανείας τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Μὲ ἐβεβαίωσαν, λέγει ὁ Σαῖν Σωβαίρ, ὅτι οἱ εἰκονιζόμενοι ὁμοιάζουν μὲ τὰ πρωτότυπα. Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἔρχεται ἡ τῆς Φανερωμένης. Στολιζέται μὲ πολλὰς εἰκόνας ἐκλεκτάς, τὰ δὲ χρυσώματα καὶ τὰ ξυλόγλυπτα εἶνε ἐξ ἴσου λαμπρὰ ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἁγιον Διονύσιον. Ἐν γένει δὲ ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ζακύνθου εἶνε μεγαλείτεραι πλουσιώτεραι καὶ καλλίτερον διακεκοσμημέναι ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τῶν ἄλλων νήσων.

Περιγράφων τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἀναφέρει ἓν ἐπεισόδιον κατὰ τὴν ταφὴν τοῦ Ρώσσου στρατηγοῦ. Ὁ κυβερνήτης τοῦ ρωσικοῦ πλοίου, διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος, ἐζήτησε νὰ τοῦ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν ξηρὰν αἱ τελευταῖαι τιμαί. Ὁ Προβλεπτής ἀπήντησεν ὅτι ὁ στόλος εὐρίσκετο ὑπὸ καθαρίσιν, κατὰ συνέπειαν τὸ πτώμα ἔπρεπε νὰ μεταφερθῆ κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ πλοῖον εἰς τὸ λιμοκαθαρητήριον, θὰ ἀπέδιδε δὲ τὰς τιμὰς εἰς τὴν ξηρὰν ἢ βενετικὴ φρουρὰ τῆς πόλεως. Ἄλλ' ὁ Ρώσσος κυβερνήτης τοῦ πλοίου δὲν

ἐδέχθη τὴν πρότασιν ταύτην, ἀλλὰ διέταξε τὴν ἀποβίβασιν ρωσικοῦ σώματος, μαζὺ μὲ τὸν νεκρόν. Ὁ διοικητὴς τῆς νήσου ἐνόμισε, βλέπων τὴν πομπὴν ἀποβιβαζομένην, ὅτι θὰ διηυθύνετο εἰς τὸ λιμοκαθαρτήριον, ἀλλὰ πρὸς μεγάλην του ἐκπληξιν ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἐσκόπευον νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς ὁδηγίας του. Πράγματι ἡ πομπὴ κατηυθύνθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ὅπου, ἀφοῦ ἐρρίφθησαν 19 κανονιοβολισμοὶ ἀπὸ τὸ πολεμικόν, ἐτάφη ὁ ρώσος ἀξιωματικός. Καὶ ὅμως ὁ Προβλεπτὴς δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ καμίαν παρατήρησιν. Ἡ Βενετία ἦτο τότε εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας της καὶ ἡ Ρωσσία εἰς τὴν ἀκμὴν της!

*
* *

Σχετικῶς μὲ τὴν τοκογλυφίαν, τὸ Προστύχι, ὅπως ἀπεκαλεῖτο εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὁ συγγραφεὺς λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἡ ἐξαχρείωσις, αἱ ταραχαὶ, ἦσαν περισσότεραι εἰς τὴν Ζάκυνθον παρὰ εἰς πᾶσαν ἄλλην βενετικὴν κτῆσιν. Ἡ ἀπληστία τῶν κυβερνητῶν της ἐγέννα καὶ διειτρήει τὰς μᾶλλον ἐγκληματικὰς παρανομίας. Ἀπὸ τὴν ἀπαισίαν αὐτὴν δίψαν πλουτισμοῦ ἐγεννήθη ἓν εἶδος ἐκβιασμοῦ ἀγνωστον καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον βαρβάρους λαούς. Εἰς Προβλεπτὴς ἤρχετο ἀπὸ τὴν Βενετίαν, φέρων ποσόν τι χρημάτων εἰς τσεκίγια, συχνότατα δανεισθέντα ἀπὸ Ἑβραίους ἐγκατεστημένους εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Τὰ τσεκίγια αὐτὰ ἐδάνειζεν εἰς τοὺς χωρικούς τῆς νήσου, ὑποχρεομένους νὰ ἀποδώσουν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τὸ διπλάσιον τοῦ δανεισθέντος. Ἄν δὲν ἐξεπλήρουν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, τὸ ἐπόμενον ἔτος ἔπρεπε νὰ πληρώσουν τὸ διπλάσιον, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τῆς ἐξοφλήσεως. Καὶ ἡ πληρωμὴ αὕτη δὲν ἐγίνετο εἰς χρῆμα. Ὅλους τοὺς καρπούς τοῦ κτήματός του ὁ χωρικός ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὸν δανειστήν, ὁ ὁποῖος ἐκανόνιζε τὴν τιμὴν κατὰ βούλησιν. Καὶ φυσικὰ τὸν ἐλήστευε. Τὸ χειρότερον δὲ ἦτο ὅτι πολλάκις τὸ δάνειον ἐγίνετο ἐπιβλητικῶς. Καὶ ἂν δὲν ἤθελεν ὁ χωρικός νὰ πάρῃ δάνειον, ὁ Προβλεπτὴς τὸν ὑπεχρέωνε νὰ δανεισθῇ. Ἡ δὲ ἄρνησις τοῦ

χωρικοῦ ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπαναστατικὴ ἐνέργεια κατὰ τοῦ Διοικητοῦ! Ἐσύρετο λοιπὸν τότε εἰς τὴν φυλακὴν σιδηροδέσμιος καὶ δὲν ἀπέκτα τὴν ἐλευθερίαν του παρὰ μόνον ὅταν ὑπέκυπτε καὶ ἐδέχετο τὸ δάνειον. Καὶ ἔτσι ἐπέστρεφε εἰς τὸ σπῆτι του διὰ νὰ κοπιᾷσῃ καὶ ἀποδώσῃ τὸ διπλάσιον ποσοῦ τὸ ὁποῖον δὲν ἐχρειάζετο! Δι' αὐτὸ ἡ λέξις Προστύχι ἦχει ἀπαισίως εἰς τὰ ὄρα τῶν Ζακυνθίων.

Φυσικὰ τὸ προστύχι μετήρχοντο καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἀριστοκράται εἰς βᾶρος τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐμίσει διὰ τὸν λόγον τοῦτον τοὺς προκρίτους. Πολλάκις τὸ μῖσος τοῦτο ὤθησε τοὺς χωρικοὺς νὰ ἀρπάσουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν ἀριστοκρατῶν. Οὐχὶ δὲ σπανίως ἐσκέφθησαν οἱ χωρικοὶ νὰ καύσουν τὰ ἀμπέλια των, ἀφοῦ ὅλον τὸ εἰσόδημα ἐκαρποῦντο οἱ ἐκμεταλευταὶ δανεισταί. Ἄλλ' ὑπερίσχυεν ἡ συμβουλὴ τῶν σωφρονεστέρων καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπεσοβεῖτο ἡ καταστροφὴ.

Ὁ συγγραφεὺς ἔξηγεῖ καὶ τὴν πληθῶραν τῶν ἐγκλημάτων τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἡ κυριωτέρα αἰτία ἦτο τὸ γεγονός τῆς ἀτιμωρησίας. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐσηματίσθη μία τάξις ἀπαισίων ἀνθρώπων, ὀνομαζομένων Μπράβων, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον ὅτι δὲν θὰ τιμωρηθοῦν, διότι οἱ ἀναθέσαντες εἰς αὐτοὺς τὴν διάπραξιν ἐνὸς ἐγκλήματος εἶχον τὰ μέσα πλησίον τῶν ἀρχῶν ὥστε νὰ μείνῃ ἀτιμώρητον τὸ ἐγκλημα. Οἱ πλείστοι τῶν ἐγκληματιῶν κατάρθωναν νὰ ἀπομακρύνωνται κρυφὰ ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καταφεύγοντες κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Σύμωρην. Οἱ πλούσιοι σχεδὸν ὅλοι εἶχον μισθωτοὺς Μπράβους. Τὸ ὅτι δὲ αἰτία τοῦ κακοῦ ἦτο ἡ κακοδιοίκησις, ἀποδεικνύεται, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὅταν κατὰ τύχην ἔφθανεν εἰς τὴν Ζάκυνθον κανεὶς νέος Προβλεπτής τίμιος καὶ μὴ ἐξαγοραζόμενος ἀπὸ τοὺς πλουσίους, τότε τὸ ἐγκλημα ἐμειοῦτο κατὰ πολὺ, διότι ἡ αὐστηρὰ ἀπονομὴ δικαιοσύνης ἐφόβιζε τοὺς κακούργους μπράβους. Καὶ ἂν φεύγοντες οἱ Προβλεπταὶ οὗτοι δὲν συναπεκόμιζον τοὺς θησαυροὺς τοὺς ὁποῖους συνεχέντρουν οἱ διεφθαρμένοι συνάδελφοὶ των, συναπεκόμιζον ὅμως τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τοῦ Ζακυνθίου λαοῦ

διὰ τὴν τιμίαν διοίκησίν των. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι Προβλεπταὶ ἀπετέλουν ἐξαιρέσεις.

*
* *

Ἐντύπωσιν ἔκαμεν εἰς τὸν συγγραφέα ὁ περιορισμὸς τῶν γυναικῶν, πολὺ αὐστηρότερος ἀπὸ τὰς ἄλλας νήσους. Ὅταν αἱ γυναῖκες ἐξήρχοντο ἐκάλυπτον τὸ πρόσωπον μὲ βελουδίην προσωπίδα μαύρην, γαρνιρισμένην εἰς τὰ ἄκρα μὲ δαντέλλαν. Εἰς τὸ κεφάλι ἐφοροῦσαν τρίκωχον πῖλον γαρνιρισμένον μὲ πτερὰ καὶ ἄνθη. Τὰ μαλλιά των ἐκρέμαντο πλεγμένα εἰς πλοκάμους. Αἱ χωρικαὶ ἐσκέπαζον ἀπλῶς τὴν κεφαλὴν των ὀλίγον παραπάνω ἀπὸ τὴν μύτην μὲ ἓνα λεπτὸν πέπλον. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς Σαρακοστῆς καμμία ἀπολύτως γυναικα δὲν ἐπετρέπετο νὰ βγῆ εἰς τοὺς δρόμους μὲ προσωπίδα.

Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως φοροῦν συνήθως μικρὸν σκοῦφον πλεκτὸν τὸ καλοκαίρι. Ὅλοι ἔχουν τὸ κεφάλι σχεδὸν τελείως ξυρισμένον, ἀλλὰ διατηροῦν τὸ μουστάκι. Τὰ πανταλόνια των εἶνε κοντὰ καὶ στενά. Τὸν χειμῶνα σκεπάζονται μὲ καπόταν, τὸ δὲ καλοκαίρι μὲ ἓνα μόνον εἶδος γιλέκου. Αἱ πιστόλαι καὶ τὰ μαχαίρια εἶνε τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς ἔνδυμασίαις των.

Μία ἀπὸ τὰς βιομηχανίας τῆς Ζακύνθου ἦτο ἡ κατασκευὴ ταπήτων ἀπὸ τρίχας αἰγῶν. Οἱ τάπητες οὗτοι ἐστέλλοντο εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὸ στρώσιμον τῶν γονδολῶν. Πολλοὶ ἔζων ἀπὸ τὰ πλοῖα των, μεταφέροντες διάφορα ἐμπορεύματα ἀπὸ τὴν νῆσον των καὶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον εἰς ἰταλικοὺς λιμένας καὶ ἰδίως εἰς Λιβόρνον, Νεάπολιν, Σινιγάλιαν. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770 ἐν Πελοποννήσῳ ἔκαμεν ὥστε πλεῖστοι Πελοποννήσιοι νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὡς τὸ πλησιέστερον ἀσφαλὲς καταφύγιον. Ἡ μετανάστευσις ὁμως αὐτὴ ἀπέβη ἐπιζημία εἰς τοὺς Ζακυνθίους. Διότι οἱ Μωραῖται, ἄνθρωποι ἔξυνοι, τοὺς ἐξεμεταλεύοντο καὶ ἀπέκτων περιουσίαν εἰς βάρος των. Οἱ Μωραῖται μίαν σκέψιν εἶχον: πῶς θὰ ἀποκτήσουν περιουσίαν διὰ νὰ ἐπιστρέφουν ἀργότερα πλούσιοι εἰς τὰς

πατριίδας των. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι χάρις εἰς αὐτοὺς ὀργανώθησαν πλεῖσται βιομηχανίαι καὶ εἰσῆρχετο ἀρκετὸν χρῆμα εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἀλλὰ τὸ χρῆμα τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον συνεκεντροῦτο εἰς χεῖρας τῶν Μωραϊτῶν. Καὶ αὐτὸ ἀπετέλει τὴν αἰτίαν πολλῶν διαμαρτυριῶν τῶν Ζακυνθίων. Συνέβη δηλαδὴ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος, ὅτι σήμερον μὲ τοὺς ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐλθόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα πρόσφυγας. Ὅπως καὶ τώρα ὅμως καὶ τότε εἰς τὴν Ζάκυνθον ἐδόθη μία μεγάλη ὥθησις ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς νήσου.

Λόγω τῆς αὐξούσης ἐμπορικῆς κινήσεως τὰ διάφορα ξένα κράτη διετήρουν προξένους εἰς τὴν Ζάκυνθον, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων ἦσαν ἐντόπιοι. Οἱ νησιῶται ἀπέδιδον μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ προξένου, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐδίδεν ἐξαιρετικὴν θέσιν ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως καὶ τοὺς ἀπῆλλασεν ἀπὸ τὰς ἐκβιαστικὰς ὁρέξεις τῶν Προβλεπτῶν. Πολλάκις λοιπὸν ἐξηγόραζον ἀντὶ σεβαστοῦ ποσοῦ τὸ ἀξίωμα τοῦ προξένου, μεταβαίνοντες εἰς τὴν Βενετίαν καὶ ἐξαγοράζοντες τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ πρεσβευτὰς τῶν διαφόρων ξένων κρατῶν. Οἱ πρόξενοι δὲν εἶχον μισθὸν καὶ μόνον κέρδη τῶν ἦσαν τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα ἠ γενναιοδωρία τῶν διαφόρων πλοιαρχῶν τῶν ἐκεῖ προσεγγιζόντων τοὺς ἄφηνε. Διότι κατ' οὐσίαν οἱ ἐκεῖ πρόξενοι, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ πρόξενοι οἱ ὑπάρχοντες εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν ἦσαν ἴποτε ἄλλο παρὰ μεσίται, ἐπιφορτιζόμενοι τὴν πώλησιν τῶν ἐμπορευμάτων τῶν προσεγγιζόντων πλοίων καὶ τὴν προμήθειαν εἰς αὐτὰ τροφίμων.

Ἡ Ζάκυνθος κατὰ τὸ 1814.

Ὁ Γερμανὸς Μπράμσεν κατὰ τὰ ἔτη 1813 — 1815 ἐπεχείρησε μακρὸν ταξεῖδι εἰς τὸ ὁποῖον περιέλαβε καὶ τὴν Ἑλλάδα¹. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἔφθασε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1814,

¹ M. Bramsen, Reise durch die Jonischen Inseln, Aegypten, Syrien, Palästina und Griechenland in den Jahren 1814 und 1815. Jena, 1819.

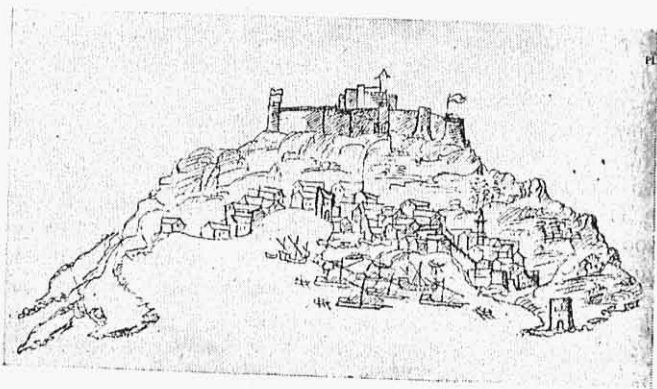
ἀφοῦ ἐπεσκέφθη καὶ περιέγραψε πρῶτον τὴν Κέρκυραν. Ὁ περιηγητὴς φαίνεται προκατειλημένος ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, διὰ τοῦτο αἱ κρίσεις του περὶ τῶν κατοίκων δὲν εἶναι εὐμενεῖς, οὔτε πρέπει νὰ ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, δεδομένου ἄλλως τε ὅτι βραχεῖα διαμονὴ εἰς ἕκαστον μέρος δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασιν καὶ ἰδίως τὴν ἀληθινὴν ψυχολογίαν τῶν κατοίκων.

Ἡ πρώτη ματιὰ, γράφει, ἀπὸ τὸν λιμένα εἶνε ἐπιβλητικὴ. Διακρίνονται πολλαὶ ὠραῖαι οἰκίαι ἐξοχικαὶ ὑψούμεναι μέσα εἰς δάσος πορτοκαλλεῶν καὶ λεμονεῶν, αἱ ὁποῖαι στολίζουν τὴν ἀκτὴν. Ὁ λιμὴν ὅμως δὲν εἶνε ἀσφαλὴς διὰ τὰ μεγάλῃς χωρητικότητος πλοῖα κατὰ τὸν χειμῶνα, τὰ ὅποια εἶνε ὑποχρεωμένα νὰ καταφεύγουν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰθάκης διὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὰς κακοκαιρίας τοῦ Δεκεμβρίου καὶ Ἰανουαρίου.

Ἡ πόλις τῆς Ζακύνθου εἶνε ἐξηπλωμένη ὠραῖα εἰς τοὺς πρόποδας εὐφόρου λόφου. Δὲν ἀποτελεῖται παρὰ ἀπὸ ἕνα μακρὸν καὶ δαιδαλώδη δρόμον, τοῦ ὁποίου αἱ οἰκίαι εἶνε παλαιαὶ καὶ κακοφκιασμένα. Μερικαὶ εἶνε ἀπὸ τοῦβλα, ἀλλ' αἱ περισσότεραι εἶνε ἀπὸ σανίδια, ἐνὸς ἢ δύο τὸ πολὺ πατωμάτων. Ἡ πλατεῖα Ρούγα εἶνε εὐρεῖα καὶ ἔχει τὸ προτέρημα νὰ ἔχῃ πεζοδρόμιον. Ἡ πλατεῖα τῆς Ἀγορᾶς, εὐρισκομένη πολὺ πλησίον εἰς τὴν θάλασσαν, εἶνε εὐρύχωρος καὶ καλῶς χαραγμένη. Αἱ οἰκίαι ἔχουν στοᾶς. Τὸ μέσον τῆς πλατείας χρησιμεύει διὰ δύο σκοπούς: τὸ πρῶτ' εἶνε χρηματιστήριον διὰ τοὺς ἐμπόρους καὶ μεταπράτας, τὸ δὲ καλοκαιρινὸ βράδου χρησιμεύει διὰ τὸν περίπατον τῶν κατοίκων. Ὑπάρχουν πολλὰ καφενεῖα εἰς τὴν πλατεῖαν αὐτὴν, ἀλλ' ὅλα ἀπεριποίητα. Εἶνε καταπληκτικὸν ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνα ξενοδοχεῖον καλὸν εἰς τὴν πόλιν, διότι τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ἀγγλίας δὲν προσφέρει κομφορ εἰς τοὺς ταξειδιῶτας, οἱ ὁποῖοι εἶνε ὑποχρεωμένοι γενικῶς νὰ ἐνοικιάζουν ἐπιπλωμένα διαμερίσματα. Ὁ Μπράμσεν ἐταξείδευε μαζὺ μὲ τὸν Ἀγγλον ἀξιωματικὸν Μάξουελ καὶ τὴν σύζυγόν του, διὰ τοῦτο ὁ Διοικητὴς τῆς Ζακύνθου τοὺς παρεχώρησε ἕνα ἀπὸ τὰ στρατιωτικὰ καταλύματα, τὰ ὅποια ἦσαν μὲν καθαρὰ ἀλλὰ δὲν

εἶχον ὡς ἐπιπλα παρὰ ἓνα μεγάλο τραπέζι καὶ μερικοὺς μπάγκους. Οἱ περιηγηταὶ ἐπῆραν ἓνα Ζακύνθιον καμαριέρην νὰ τοὺς περιποιεῖται. Ὀνομάζετο Ἀντώνης τοῦ Σπύρου καὶ τοὺς ἐφάνη πολὺ χρήσιμος κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονὴν των.

«Ὁφείλω, γράφει, νὰ τὸν συστήσω εἰς τοὺς περιηγητὰς τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ὁ ὁποῖος εἶνε τέλειος διὰ τὴν θεσίν

Ἡ Ζάκυνθος τὸ 1554, κατὰ τὸ Itineraire τοῦ Jerome Maurand.

του. Ὅμιλεῖ τελείως τὰ νεοελληνικά, ἀραβικά, τουρκικά, ἰταλικά, γαλλικά καὶ ἀγγλικά. Μὲ μίαν λέξιν, εἶνε ταυτοχρόνως λαμπρὸς καμαριέρης, μάγειρος καὶ διερμηνεὺς, καθὼς καὶ ἓνας τίμιος καὶ γελαστὸς νέος. Τὸν ἐπληρώσαμεν πέντε στερλίνας διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του».

*
* *

Ἐπεσκέφθη τὸ μικρὸν θέατρον τῆς πόλεως, ἀλλὰ παρατηρεῖ ὅτι πολὺ ὀλίγοι θεαταὶ ἦσαν κατὰ τὴν παράστασιν. Ὁ θίασος ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἰταλοῦς, κατωτέρους τοῦ μετρίου.

Μόνον τρεῖς κυρίαί παρίσταντο εἰς τὸ θέατρον εἰς ὅλην τὴν αἴθουσαν.

Πλησίον τῆς ἀγορᾶς ἦτο μία ὠραιότατή ἐκκλησία, μετὰ καλὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὸ δὲ ἐσωτερικόν της ἦτο καλῶς διακοσμημένον.

Ἀπὸ μίαν ἔφιππον ἐκδρομὴν εἰς τὰ περιχώρα ἔμεινεν εὐχαριστημένος, διότι ἡ νῆσος εἶνε γραφικωτάτη. Ἐπαινεῖ τὸ κόκκινον κρασί της, τὸ ὁποῖον εἶνε ἐφάμιλλον μετὰ τὸ Μπορντώ. Ἐπωλεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην 8 — 12 παράδες τὴνμποτίλιαν. Οἱ κῆποι ἦσαν ὠραῖοι, ἀλλ' οἱ κάτοικοι δὲν ἐγνώριζαν νὰ καλλιεργοῦν καλῶς τὴν πατάταν.¹ Ἡ σταφίς, μαζὺ μετὰ τὸ λάδι, ἀπετέλουν τὸν κυριώτερον πλοῦτον τῆς νήσου. Ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔλλειψις ὕδατος διὰ τὸν ποτισμὸν τῶν κτημάτων. Αἱ ἐξοχικαὶ οἰκίαι ἦσαν καλὰ κτισμέναι, ὅλαι σχεδὸν μετὰ τοῦβλα. Τοὺς ἔδειξαν τὴν ἐξοχικὴν οἰκίαν εἰς τὴν ὁποίαν κατώκησεν ἡ βασίλισσα τῆς Σικελίας. Ἦτο ἓνα σπῆτι κομψό, πολὺ καλὰ ἐπιπλωμένον, μετὰ θεῶν γύρω θαυμασίαν. Ἀνῆκεν εἰς τὸν Αὐστριακὸν πρόξενον, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε ὀλίγον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ περιηγητοῦ.

Ἐξυμνεῖ κατωτέρω ὁ περιηγητὴς τὴν ὁμορφίαν τοῦ ὀρίζοντος καὶ τῆς θαλάσσης τῆς νήσου. Ἀπὸ τὸ παράθυρό του ἔμενε γοητευμένος κυττάζων γύρω τὴν ὑπέροχον φύσιν. Ἡ νῆσος ἔχει σημαντικὸν ἐμπόριον. Ὁ λιμὴν τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἶνε πλημμυρισμένος ἀπὸ πλοῖα παντὸς μεγέθους. Τακτικῶς ἀναχωροῦν ἀπὸ ἐκεῖ ταχυδρομικὰ πλοῖα διὰ τὴν Σικελίαν, Μάλταν, Ἑλλάδα καὶ Κέρκυραν, καὶ δὲν εἶνε δύσκολον νὰ εὔρη κανεὶς ἐδῶ πλοῖα διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Κύπρον, διότι ὑπάρχουν πάντοτε φορτηγὰ διὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

«Οἱ κάτοικοι διάγουν βίον πολὺ μονήρη, διὰ τοῦτο οἱ ξένοι μόλις καὶ μετὰ βίας εὐρίσκουν συντροφίαν τινα εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν. Εὐτυχῶς δι' ἡμᾶς, εἶχομεν μίαν συστατι-

¹ Εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. ἦτο τελείως ἄγνωστος ἡ καλλιέργεια τῆς πατάτας, διαδοθεῖσα βραδύτερον, κατόπιν ἐπιμόνων προσπαθειῶν τοῦ Κυβερνήτου Ι. Καποδίστρια.

κὴν ἐπιστολὴν διὰ τὸν κ. Bunce (μήπως πρόκειται περὶ τοῦ μεγαλεμπόρου καὶ τραπεζίτου Μπάραφ;) ὃ ὁποῖος εἶνε εἷς ἀπὸ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς πόλεως καὶ ὃ ὁποῖος περιποιεῖται πολὺ τοὺς ταξειδιώτας. Τὸ αὐτὸ ἐπίσης πρέπει νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὸν κ. Σάριζεντ, ἀξιοσέβαστον ἔμπορον, ὁμιλοῦντα πολὺ καλὰ ἀγγλικά καὶ ἔχοντα πάντοτε πλοῖα φορητὰ διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Αὐτὸς εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς προμηθεύσῃ τὸν ἔξοχον καμαριέρην, περὶ τοῦ ὁποῖου ὠμίλησα.

«Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου δὲν χαίρουσιν καλῆς φήμης, εἶνε τεμπέληδες, ζηλότυποι καὶ ἐκδικητικοί. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τοῦ κυριαρχοῦντος τῆς πόλεως ἔχει στηθῆ μία ἀρχὸν εἰς τὴν ὁποίαν κρέματα ἀκόμη ἐν ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ εἰς τὴν Πλατεῖαν Ροῦγαν ὑπάρχει τὸ θέαμα μᾶς ἀνθρωπίνης κεφαλῆς καρφωμένης ἐπάνω εἰς ἓνα στύλον. Ἡρωτήσαμεν τὸν λόγον καὶ μᾶς ἀπήντησαν ὅτι οἱ φόνοι καὶ αἱ δολοφονίαι ἦσαν συχναὶ ἄλλοτε, οἱ δὲ ἔνοχοι κατέφευγον πάντοτε εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἀντὶ χρημάτων ἐγίνοντο οἱ προστατευόμενοι τοῦ Μπέη τῶν Πατρῶν. Ἄλλ' ἀφότου ἡ νήσος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀγγλων, ἡ κυβέρνησις ἔδειξε τόσον ζῆλον πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ κακοῦ τούτου ὥστε οἱ ἐγκληματῆται σπανίως διέφυγον τὴν δικαιοσύνην, οἱ δὲ τιμωρούμενοι κατεδιώκοντο αὐστηρότατα. Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ὁποῖον ἐβλέπομεν ἦτο παράδειγμα τῆς ἀναγκαίας αὐτῆς αὐστηρότητος. Τὸ θέαμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον διεκρίνετο εἰς ἀπόστασιν σημαντικὴν, εἶχεν ἐπιφέρει τὸ ποθητὸν ἀποτέλεσμα».

* * *

Πρέπει νὰ δώσωμεν ἔδῳ μίαν ἐξήγησιν. Ἐν πρώτοις αἱ πληροφορίες περὶ τῶν κατοίκων, διδόμεναι ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους Διοικητὰς εἰς τὸν περιηγητὴν εἶνε ὑπερβολικαί, διότι οἱ Ἀγγλοι, ἀσυνείδητοι καὶ ἀγνοοῦντες τὴν ἀνατολικὴν ψυχολογίαν, ἐνόμιζον ὅτι ἐκυβέρνων λαὸν ἀγγλικόν, συνειδημένον εἰς τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς νόμους, ἐνῶ οἱ

Ἐπτανήσιοι κατὰ τὰ προηγηθέντα πεντήκοντα ἔτη ἔζων εἰς εἰς μεγάλην ἀναρχίαν. Ἐν πρώτοις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ὑπάρξεώς της ἡ Βενετικὴ κυβέρνησις, ἐκπνέουσα, ἐγκατέλειπε τὰς νήσους εἰς πλήρη παραλυσίαν, τῶν Διοικητῶν μὴ ἐνδιαφερομένων παρὰ πῶς θὰ ἀρπάζουν χρήματα. Ἐπειτα ἦλθεν ἡ πτῶσις τῆς κυβερνήσεως τῆς Βενετίας, ἡ κατάληψις τῆς Ἐπτανήσου ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων, οἱ ὅποιοι ἔμειναν ὀλίγον καιρὸν διὰ νὰ δώσουν τὴν θέσιν των εἰς τοὺς Ρωσσοτούρκους, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνησαν ὀλίγον τὰς Ἰονίους νήσους. Ἐπειτα ἔχομεν τοὺς αὐτοκρατορικοὺς Γάλλους καὶ τέλος ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ περιηγητοῦ τούτου τοὺς Ἄγγλους. Ἐντὸς εἰκοσιπενταετίας λοιπὸν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἠλλαξαν πέντε κατακτητὰς. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν νὰ βασιλευῇ ἀναρχία εἰς τὴν Ζάκυνθον ζήσασαν ἐπὶ τοσοῦτον χρονικὸν διάστημα ὑπὸ τοιαύτας ὅλως ἐκρύθμους συνθήκας καὶ νὰ ἔχουν ἐξαφθῆ μεταξύ τῶν κατοίκων τὰ πάθη, ἰδίως λόγῳ πολιτικῶν διαφορῶν.

«Οἱ ἄνδρες ἐνδύονται ὅπως καὶ οἱ Κερκυραῖοι. Αἱ γυναῖκες εἶνε ὄραιαι καὶ καλοφκιασμένοι, ἀλλ' ὅπως καὶ αἱ Κερκυραῖαι, εἶναι πολὺ ὄχραϊ. Ἐνδύονται καὶ αὐταὶ ὅπως καὶ αἱ Κερκυραῖαι. Ὅμιλοῦν ἑλληνικὰ καὶ ὀλίγα ἰταλικά, ἀλλ' οὐδόλως γαλλικά. Σπανιώτατα εἶδομεν γυναῖκας εἰς τὸν δρόμον. Μετὰ δυσκολίας δὲ τὰς διεκρίνομεν μέσα ἀπὸ τὰς τζελουτζίας πὸν ἔκρυσον τὰ παραθύρα των. Εἰς περασμένην ἔποχην δὲν ἔβγαιναν παρὰ μόνον μὲ προσωπίδα, ἀλλ' ἀπὸ τινος ἀνεκατέστησαν τὴν προσωπίδα μὲ ἓνα πέπλον μαῦρον μακρὸν. Αἱ πλεῖσται τῶν ὄραιότερων γυναικῶν, αἱ ὅποιαι ποθοῦν φυσικὰ νὰ δείχνουν μᾶλλον παρὰ νὰ κρύβουν τὴν καλλονὴν των, μεταχειρίζονται τὸν πέπλον ὡς στόλισμα μᾶλλον παρὰ ὡς κάλυμμα. Ἄλλ' ὁμιλῶ μόνον διὰ τὰς ἀγάμους, διότι οἱ σύζυγοι εἶνε τόσον ζηλότυποι ὥστε ὑποχρεῶνουν τὰς γυναῖκας των νὰ ἔχουν τὸ πρόσωπον πάντοτε σκεπασμένον μὲ πέπλον».

Δὲν τοῦ ἔκαμαν καλὴν ἐντύπωσιν οἱ ἱερεῖς τῆς Ζακύνθου, ἢ τοῦλάχιστον μερικοὶ ἀπὸ αὐτούς. Καὶ ἀφηγεῖται ὁ Μπράμ-
 σεν ὅτι εἶδε διερχόμενον κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρά του ἕνα
 ἱερέα μεθυσμένον, ζητοῦντα ἐλεημοσύνην καὶ ἀκολουθού-
 μενον ἀπὸ ἀγνιόπαιδας οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐφώναζον καὶ τὸν
 περιέπαιζον.

Ὡς γνωστὸν ὁ λιμενοβραχίων κατασκευάσθη κατὰ τὴν
 ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. Ὁ περιηγητὴς λοιπὸν
 ἐπεσκέφθη τὰ ἔργα τοῦ τότε κατασκευαζομένου λιμένος καὶ
 ἐπήνεσε τὴν ταχύτητα τῆς ἐκτελέσεως καθὼς καὶ τὴν στε-
 ρεότητα αὐτοῦ.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ

